NÅGRA ORD OM FINLANDS-SVENSK ARBETAR-RÖRELSE

Av riksdagsman *Atos Wirtanen*

I den finlandssvenska nationalitetens livsyttringar har arbetarrörelsen en plats för sig, som icke utan vidare är jämställbar med andra politiska, kulturella och sociala strävanden på svensk håll i Finland. Särställningen markeras främst därav, att de svenska arbetarna ända från begynnelsen, även då de bildat självständiga egna organisationer, tillhört en större, till majoriteten finskspråkig organisationsgemenskap. Socialdemokratiska partiet i Finland är i princip ett tvåspråkigt parti, i detta hänseende det enda i sin art. Yrkessammanslutningarna, fackföreningarna, äro likaså tvåspråkiga, och Finlands Fackföreningars Centralförbund har liksom dess föregångare, Finlands Landsorganisation, städse upprätthållit en låt vara blygsam svenskspråkig verksamhet. Däremot har den svenska arbetarrörelsen haft helt obetydliga, tidvis inga organisatoriska förbindelser med andra svenskspråkiga organisationer. I detta hänseende har under senare år inträtt en påtaglig förändring genom att de svenska socialdemokraterna deltagit i valet av och äro representerade i Finlands Svenska Folkting, något som icke var fallet då Folktinget första gången sammankallades 1919.

Man kan därför säga att den svensktalande arbetarbefolkningen i visst hänseende stått i närmare förhål-

lande till motsvarande finska folkgrupper än till de språkfränder, vilkas sociala och kulturella livsyttringar funnit form, hjälpmedel och uttryck genom organisationer på rent svensknationell grund.

Det fanns i Finland tvåspråkiga arbetarorganisationer redan innan den egentliga, moderna arbetarrörelsen vid sekelskiftet uppkom. Det var de s. k. von wrightska föreningarna, vilka på 80-talet samlade arbetare och arbetsgivare, hantverkare och intellektuella kring gemensamma sociala och kulturella strävanden. När de socialistiska idéerna bröt i hål efter industrialiseringen från kontinenten över Skandinavien under det förra seklets sista decennium slog rot och snabbt vann utbredning inom arbetarklassen, greps också den relativt fåtaliga svenska arbetarbefolkningen av den nya förkunnelsen och skred till bildandet av egna, självledda organisationer. De första svenska arbetarföreningarna grundades i Dalsbruk, en bruksort på Kimitoön, i Vasa och i Helsingfors. Helsingfors Sv. Arbetarförening framgick ur en krets av medlemmar av den tvåspråkiga organisationen Helsingfors Arbetarförening, vilken startat år 1884. Det inledande mötet hölls den 6 februari 1898. Den nya organisationens födelsedag får man anse vara den 11 april. Precis på dagen 1 år senare, den 11 april 1899, fastställdes stadgar för en ny, hela det svenska Finland omspännande organisation, Finlands Svenska Arbetarförbund. Förbundet är sålunda några månader äldre än Socialdemokratiska partiet, vilket grundades i Åbo den 20 juli samma år. Initiativtagare var en österbottnisk timmerman, G. A. Wistbacka, och den nya organisationens första ordförande en rikssvensk metallarbetaren

Axel Wendel. Båda dessa pionjärer för finlandssvensk arbetarrörelse utvandrade några år senare: Wistbacka till Förenta staterna, där han vid nära 80 års ålder för ett par år sedan avled, Wendel till Nya Zeeland. Om hans senare öden är ingenting bekant för den krets som i dag är samlad i Finlands Svenska Arbetarförbund.

Därmed hade den organisation skapats, inom vars anspråkslösa ram den finlandssvenska arbetarrörelsen i mer än fyra decennier genomlevat skiftande öden. Det kan här icke bli tal om någon sammanhängande historik, endast en skissering av konturer och en fixering av vissa detaljer.

Det har redan framhållits, att de svenskspråkiga arbetarna i regel stått i närmare kontakt med sina finskspråkiga kolleger än med sina språkfränder inom övriga svenska organisationer. Så har det alltid varit och så är alltjämt fallet. Inte ens när de nationalistiska stämningarna svallat som häftigast, när finskt och svenskt stått i till synes oförsonlig brytning, har några nationellt förnimbara dissonanser kunnat störa den nära kontakten och den goda sämjan mellan de organiserade arbetarna på ömse sidor om språkgränsen. På sin höjd kan man skönja rent undantagsmässiga tendenser, vilka emellertid aldrig fått dominerande betydelse. Ett fall må nämnas.

Storstrejken i Finland var icke bara en manifestation av finsk självständighetsvilja gentemot Ryssland eller ett första storstilat uttryck för arbetarklassens vaknande politiska aspirationer — den stimulerade jämväl den rent finska nationalismen och gav näring åt vissa trångt finsk-nationella tänkesätt inom den nymornade finska

arbetarbefolkningen. På den tiden kunde det icke så sällan förekomma, att svensktalande arbetare hade skäl att klaga på sina finska kollegers uppträdande på arbetsplatser eller t. o. m. på möten. År 1906 höll Finlands Svenska Arbetarförbund sin första kongress i Helsingfors. Det nationella problemet blev härvid föremål för uppmärksamhet och de svenska arbetarnas representanter beslöt till socialdemokratiska partiets kongress göra en hänvändelse, i vilken begärdes, att partikongressen så skarpt som möjligt skulle fördöma varje försök att från den ena eller andra nationalitetens sida inskränka den andras rättigheter samt att särskilt varje strävan att utså split mellan partiets finska och svenska medlemmar på det allra skarpaste skulle fördömas. Den socialdemokratiska partikongressen fattade med anledning härav ett märkligt beslut, som blivit vägledande för partiet under hela dess tillvaro och även möjliggjort, att något nationellt problem alls icke existerar bland socialdemokraterna. Då detta beslut, som formulerades av Edvard Valpas, har stor principiell bärvidd, må det här citeras. Kongressen uttalade, att "svenska språket är oundgängligt för Finlands svenska befolknings allsidiga höjande och dessutom av stor betydelse för utbredandet av västerländsk civilisation och de därtill hörande socialdemokratiska idéerna i Finland, varför kongressen uttalar sig för bibehållandet och utvecklandet av den svenska bildningsformen i Finland".

Det hör till den finska socialdemokratins vackraste drag, att den under hela sin tillvaro fullföljt en nationell politik i enlighet med de riktlinjer, som formulerats i den citerade kongressresolutionen. Man kan också

säga, att förhållandet mellan partiets svensk- och finskspråkiga medlemmar städse präglats av den allra bästa förståelse och att de nationalistiska lidelserna aldrig fått någon makt över de finska arbetarnas sinnen. Detta har bl. a. kommit till synes i att de finska arbetarna tid efter annan valt in svenskar i riksdagen, ja, en gång en svensk man, K. H. Wiik, till partiets viktigaste förtroendepost: till partisekreterare, en befattning som han innehade i tolv år. Omvänt har å andra sidan de svenska arbetarna icke visat någon fördom mot finska partikamrater, och det finns mer än ett exempel på att personer med finskt namn men med kunnighet i svenska kommit att spela en framträdande roll inom de svenska arbetarorganisationerna.

Den kanske viktigaste insatsen i finlandssvensk och finländsk offentlighet har den svenska arbetarrörelsen gjort genom sina periodiska publikationer. Detta låter sig väl sägas trots att tidskrifterna och tidningarna i regel varit kortlivade, av ringa format och till upplagan oftast anspråkslösa. Den kvalitativa insatsen har nog städse vägt mera. Det första språkröret hette som sig bör Arbetaren och började utkomma den 1 januari 1907, sedan några provnummer med det mer demonstrativa namnet Proletären utgivits föregående sommar. Arbetarens förste redaktör blev den tidigare nämnde Wendel, och han samlade omkring sig en rad medarbetare, som senare spelat en roll både inom och utom de svenska arbetarorganisationerna. Arbetaren hade framgång, den utvecklades raskt men dock icke så mycket som dess hängivna utgivare hade hoppats: när de år 1907 skulle våga språnget till daglig tidning, brast den ekonomiska

grunden och hela företaget måste nedläggas. Det dröjde nu en tid, innan Finlands Svenska Arbetarförbund åter hade ett verkligt eget pressorgan, ty ett försök år 1908 med "Social Demokraten" stupade efter några månader. Åren 1907—10 utgav en krets svenska socialdemokrater i Helsingfors en tidskrift, Folktribunen, en förnämlig socialistisk kulturtidskrift, fullt jämförlig med motsvarande publikationer utomlands. Men det skulle dröja mer än ett decennium, d. v. s. till år 1919, innan i huvudstaden ånyo en svensk socialdemokratisk tidning såg dagen.

Under tiden hade emellertid en krets djärva radikaler i Åbo med den märkliga handlanden W. J. Borg i spetsen beslutat starta ett socialistiskt pressorgan. År 1909 började Arbetet utkomma, och den tidningen skrev ett märkligt, kanske alltför förbisett kapitel i finlandssvensk presshistoria. Dess upplaga blev den största någon svensk socialistisk tidning i Finland någonsin nått. Märklig var också den omständigheten, att tidningen nästan helt och hållet stöddes och redigerades av frivilliga krafter. Främst bland dessa böra väl nämnas den originelle doktorn Georg Boldt, den äldste av de kända bröderna, filosofen Hj. Eklund, en tidig finländsk representant för de moderna logiska strömningarna, typografen Janne Ojala, en naturbegåvad kåsör, musikläraren Gunnar Mörn, en avlägsen frände till Arvid Mörne, musikkritiker, artikelförfattare och kåsör, metallarbetaren William Lundberg, tidningens ekonom, många andra att förtiga.

Som så mycket annat skulle Arbetet komma att gå under i inbördeskriget. Kretsen skingrades, några om-

kom i strid eller i fånglägren, andra flydde till Ryssland. Janne Ojala, William Lundberg och Gunnar Mörn arkebuserades, W. J. Borg dog på sjukhus i Petrograd, en av hans söner stupade och en annan arkebuserades. Finlands Svenska Arbetarförbund förlorade många av sina bärande namn och bästa krafter. Georg Boldt avled sommaren 1918. Lantdagsmannen Georg W. Johansson, svensk arbetarrepresentant redan i den första enkammaren 1907, tog själv sitt liv under inbördeskriget. I fånglägren dog omkring ett tiotal av de ledande krafterna inom förbundet.

En sådan åderlåtning måste naturligtvis bli ett fruktansvärt slag för en organisation, där de intellektuella krafterna icke överflödade. Länge har följderna inom finlandssvensk arbetarrörelse gjort sig förnimbara. "Akademikernas" tid var för länge sedan förbi, d. v. s. den starka ström av borgerliga intellektuella, som i seklets början strömmat till den vaknande arbetarrörelsen, hade sinat, när arbetarrörelsen under storstrejken hastigt radikaliserades, blev politiskt självständig och slog in på egna vägar. Året 1918 blev för de flesta svenska borgerliga radikaler den avgörande vändpunkten: arbetarrörelsen ansågs ha svikit alla förhoppningar och den borgerliga radikalismen led skeppsbrott. Ja, man kan säga, att hela den finska liberalismen, organiserad i det ungfinska partiet, det året gick i kvav och aldrig därefter kunnat återhämta sig. Detta hör till inbördeskrigets ödesdigra efterverkningar och är en av förklaringsgrunderna till att den finska intellektuella klassen under självständighetens två decennier så fullständigt omfattat konservativa eller t. o. m. reaktionära ideal.

När arbetarrörelsen efter inbördeskriget ånyo mönstrade sina glesnade skaror, gjorde sig också de kvarvarande och överlevande inom Finlands Svenska Arbetarförbund redo att ta upp verksamheten på nytt. Det första livstecknet var en liten anspråkslös publikation med titeln "Hälsning till Finlands svenska arbetare från Styrelsen för Finlands Svenska Arbetarförbund", daterad den 23 december 1918. Redan följande år deltog förbundet i de allmänna valen, varigenom den s. k. rostlantdagen ersattes med ett fulltaligt parlament, till vilket socialdemokraterna återkom med 80 representanter — samma antal som vid de första valen år 1907! År 1919 skreds till utgivandet av ett nytt tidningsorgan: Arbetarbladet. I ett kvarts sekel har denna tidning, utkommande tre gånger i veckan, fungerat som språkrör för den svenska arbetarrörelsen i Finland.

Vid en skildring av Arbetarbladets insatser måste den centrala platsen vikas för Axel Åhlström, som kort efter inbördeskriget, sedan han, en flykting från fånglägret i Ekenäs, vistats illegalt i Helsingfors, blev medarbetare i tidningen och kort därpå dess suveräne verkställande chefredaktör. Med i rörelsen sedan 1906, hade han utbildat sig till folkskollärare men drogs allmer till journalistiken, på vilket område han skulle komma att göra den hittills mest betydande insatsen inom svensk socialdemokratisk journalistik i Finland. Han växte upp inom den socialdemokratiska ungdomsrörelsen (det bör ej förbises, att det sedan 1906 också existerade ett antal socialdemokratiska ungdomsorganisationer vid sidan av arbetarföreningarna; den äldsta, Helsingfors Socialdemokratiska Ungdomsklubb grundades 1906). Han

medarbetade i dessa publikationer och blev med tiden den centrala personligheten inom Finlands Svenska Arbetarförbund sedan K. H. Wiik allt mera kommit att ägna sina krafter åt den finskspråkiga arbetarrörelsen.

Åhlströms mångsidighet som journalist var ovanlig. Han var lika briljant kåsör som lysande ledarskribent, han ägnade varje sida av tidningens redigering en minutiös uppmärksamhet. Man kan lugnt säga, att icke ett ord trycktes som icke hade undfått hans gillande. Hans mångsidiga sociala, ekonomiska, filosofiska och litterära intressen präglade tidningens redigering under 20-talet i en grad som knappast förr eller senare i något finländskt pressorgan. Ja, man överdriver knappast om man hävdar, att Arbetarbladet under 20-talet spelade en mer framträdande kulturpolitisk roll än någon annan tidning i Finland.

Arbetarbladet blev, tack vare dess ledares kulturella ambitioner, den litterära radikalismens ledande organ. I början av 20-talet öppnade Elmer Diktonius sitt minnesvärda modernistiska fälttåg genom en rad väldsamma artiklar, vilkas slagkraft knappast har något annat motstycke än Strindbergs polemik ett kvarts sekel tidigare i den svenska stockholmspressen. Samarbetet mellan dessa båda, redaktören och hans främsta medarbetare, fördjupade den sedan gammalt utpräglat intellektuella traditionen inom finlandssvensk arbetarrörelse och grundlade den hållning hos Arbetarbladet, som med skiftande variationer fortsatts under 30-talet av K.-A. Fagerholm och av hans efterträdare ända fram till i dag.

Den finlandssvenska arbetarpressens betydelse har icke varit enbart provinsiell eller partikulär. De tre vik-

tigaste organen, Arbetaren, Arbetet och Arbetarbladet, ha spelat en betydande roll som den finländska socialdemokratins stämma inför Skandinavien. De ha också förmedlat impulser i motsatt riktning, från den skandinaviska arbetarrörelsen till den finska. Dessutom ha dessa tidningsorgan tid efter annan utgjort ett forum för den intellektuella radikalismen, vilken städse haft det särdeles trångt inom finlandssvensk tidningspress; se härom t. ex. en Gustaf Mattsons svåra och enastående kamp som liberal journalist från sekelskiftet fram till det första världskriget. De andra publikationer, som tid efter annan utgivits inom Förbundet har däremot icke spelat samma roll utåt, även om de säkerligen för den svenska arbetarrörelsen varit av stor betydelse. Vi tänka härvid på ungdomspublikationerna Kamrat och Till storms, samt de i Vasa utgivna tidningarna Österbottens Folkblad och senare Folkbladet, vilken i början av 20-talet emellertid erövrades av kommunisterna och i sinom tid delade de andra kommunisttidningarnas öde, när Lappo år 1930 drev den offentliga kommunismen under jorden.

Rent numerärt har den finlandssvenska arbetarrörelsen hittills icke blivit betydande. Dess representation i riksdagen har aldrig varit större än den är i. m., d. v. s. det sitter fem svenska socialdemokratiska folkrepresentanter i Finlands riksdag; två från Österbotten, två från Nyland och en från Åboland. Orsakerna därtill äro säkerligen icke lätta att ange, ty trots att det svenska lynnet obestridligen är mer konservativt än det finska, finna vi dock, att denna faktor icke utgjort något hinder för socialdemokratins väldiga utbredning i Sverige. När

Finlands Svenska Arbetarförbund år 1917 nådde sitt största medlemsantal, steg siffran till cirka 10 000, samlade i 80 avdelningar. En av orsakerna till att frammarschen efter inbördeskriget varit betydligt långsammare än förr, måste säkerligen tillskrivas den oerhört starka psykologiska chockverkan det röda upproret framkallade inom den svenska befolkningen. Den som varit med från början av 20-talet i den svenska arbetarrörelsen kan av egen erfarenhet vittna om den djupa misstro mot allt "rött" som ända fram till Lappo präglade tänkesätten hos de djupa leden inom den svenska befolkningen. Detta gäller i hög grad den nyländska och åboländska allmogen samt nästan hela den svenska stadsbefolkningen i de helt eller delvis svenska kuststäderna. Den solidaste förankringen har socialdemokratin hos arbetarstammen på de svenska bruken med anor från 16- och 1700-talen samt i de större svenska industriföretagen. Österbottens vakna och vittberesta allmoge har jämväl visat ett förvånande intresse för socialdemokratin; det finns landskommuner, där bönder och fiskare upprätthåller socialdemokratiska föreningar och vid riksdagsvalen regelbundet röstar på de socialdemokratiska kandidaterna.

Ett nytt skede i den finlandssvenska arbetarrörelsen inleddes, när Finlands Svenska Arbetarförbund med det Socialdemokratiska partiets goda minne beslöt deltaga i de val till Finlands svenska Folkting, som på initiativ av Svenska Folkpartiet och en av detta parti samt Svenska Vänstern och socialdemokraterna utsedd folktingsdelegation utlystes att äga rum den 4—8 januari 1941. En gång tidigare hade val till ett sådant Folk-

ting ägt rum, i maj 1919. Då deltog icke de svenska socialdemokraterna. Senare hade frågan om att sammankalla ett nytt Folkting upprepade gånger förts på tal men någon enighet mellan de svenska politiska organisationerna om dess nödvändighet hade icke kunnat uppnås, ej heller hade man inom Finlands svenska arbetarrörelse i princip kunnat besluta sig för ett deltagande i sådana val. Efter vinterkriget föll betänkligheterna. Klyftorna mellan partigränserna minskades, och då den på grund av den karelska folkförflyttningen organiserade snabbkolonisationen hotade svenskbygderna med en formlig invasion av finsktalande befolkning, enades man lätt om lämpligheten av att sammankalla ett Folkting, som skulle bli en auktoritativ representation för hela den svenska befolkningen oberoende av partitillhörighet.

Finlands svenska arbetarrörelse har härigenom trätt i relation till övriga svenska befolkningsskikt på ett helt annat sätt än vad som tidigare varit fallet. Finlands Svenska Arbetarförbund har kommit att inta en egendomlig mellanställning: genom Folktinget deltar Förbundet i hävdandet av de finlandssvenska nationalitetssträvandena, genom Socialdemokratiska partiet i socialdemokratins sociala reformsträvanden. Denna mellanställning medför inga svårigheter så länge socialdemokratin fullföljer sitt av socialistisk vidsyn präglade nationalitetsprogram. Det förtjänar i detta sammanhang påpekas, att nationalitetsparagraferna i Finlands regeringsform av år 1919, varigenom den svenska befolkningen erhållit väsentliga, i grundlagen förankrade och tillförsäkrade nationella garantier, tillkommit genom medverkan av socialdemokratin. Men denna mellanställ-

ning ger Förbundet en viktig förmedlande ställning som förbindelselänk mellan den svenska nationaliteten och landets till övervägande del finskspråkiga arbetar- och småbrukarbefolkning.

Den finlandssvenska socialdemokratin har aldrig hävdat sig på samma breda front som den finska. Även inom den svenska befolkningen utgör den alltjämt en liten minoritet, ehuru tillväxten efter inbördeskriget visat en stadigt uppåtstigande kurva. Men dess politiska betydelse och dess kulturpolitiska insatser ha förvisso haft mycket större räckvidd än vad som det ringa antalet kunde ha betingat. Vid en granskning av den finlandssvenska nationalitetens mångförgrenade liv bör den röda nyansen icke glömmas bort. Den har fyllt sin uppgift i det förflutna och den har för visso en icke mindre sådan i framtiden.